

به نام خدا

آموزش و پرورش استان خوزستان

شهرستان اهواز- ناحیه (۱)

کتاب: علوم و فنون ادبی (۱)

درس سوم: واج آرای و واژه آرای

مدرس: اعظم ویسی

واج آرایی و واژه آرایی که بخشی از موسیقی کلام است؛ موضوع علم بدیع می‌باشد.

بدیع دو نمود لفظی و معنوی دارد.

عواملی که موسیقی لفظی را پدید می‌آورند، بدیع لفظی می‌خوانیم.

بدیع معنوی را در سال‌های آینده بررسی خواهیم کرد.

تکرار واج و واژه در زبان عادی، پسندیده نیست. اما در زبان ادبی تکرار بر جاذبه، کشش و گوشنوازی سخن می‌افزاید.

شاعران و نویسندگان متون ادبی یا از تکرار واژه سود می‌برند و یا از تکرار واج یا آوا بهره می‌گیرند؛ گاهی کلّ عبارت یا جمله را هم تکرار می‌کنند.

واج آرایی: تکرار یک واج (صامت یا مصوّت) در سخن است؛ به گونه‌ای که بر موسیقی و تأثیر آن بیفزاید.

گروه آموزشی عصر

ویسی

خیزید و خز آرید که هنگام خزان است باد خنک از جانب خوارزم وزان است

«منوچهری»

در این بیت، تکرار کدام واج ها بر موسیقی و آهنگ کلام افزوده است؟

مصوّت بلند «ا» در بیت هفت بار تکرار شده است. اگر به موسیقی و آهنگی که از بیت بر می خیزد،

دقّت کنیم در می یابیم که تکرار آگاهانه یک مصوّت تا چه اندازه در غنای موسیقی این بیت مؤثر بوده

و به گوشنوازی آن کمک کرده است. در همین بیت، تکرار صامت‌های «خ» و «ز» در مصراع

اول نیز به عنوان یک عامل ایجاد کننده موسیقی لفظی در خور توجه است.

مای درس

گروه آموزشی عصر

پیش از اینت بیش از این، اندیشه عشاق بود مهرورزی تو با ما شهره آفاق بود
«حافظ»

در مثال دوم، شاعر صامت «ش» را در پنج واژه آورده است؛ یعنی، «ش» بیش از هر

صامت دیگری تکرار شده و همین امر بر موسیقی بیت و زیبایی آن افزوده است. این

تکرار را «واج آرای» گفته‌اند؛ زیرا آرایه‌ای است که از تکرار یک «واج» حاصل می‌شود.

مای درس

گروه آموزشی عصر

خوابِ نوشینِ بامدادِ رحیل

باز دارد پیاده را ز سبیل

«سعدی»

در نمونهٔ بالا، تمامی کلمات مصراع اوّل با مصوّت کوتاه «—» «—» به هم پیوسته‌اند. تکرار این مصوّت، بر موسیقی بیت افزوده است.

توجه: واج‌آرایی صامت‌ها از مصوّت‌ها محسوس‌تر است.

به بیت‌های زیر توجه کنید. در این نمونه‌ها، تکرار واژه بر تأثیر آهنگین بیت، افزوده است.

پس هستی من ز هستی اوست

تا هستم و هست، دارمش دوست

«ایرج میرزا»

ای دریغا، ای دریغا، ای دریغ

کانچنان ماهی نهان شد زیر میغ

«مولوی»

مای دارس

گروه آموزشی عصر

تا من بودی، مَنّت نمی‌دانستم
با من بودی، مَنّت نمی‌دانستم
«فیض کاشانی»

با من بودی، مَنّت نمی‌دانستم
رفتَم چه من ار میان، تو را دانستم

ما را سری است با تو، که گر خلق روزگار
دشمن شوند و سر برود، هم بر آن سریم
«سعدی»

توجه:

آنچه در تکرار اهمیت دارد، جنبه موسیقایی و آوایی سخن است نه شکل
نوشتاری واژگان.

خدایا چنان کن سرانجام کار تو خشنود باشی و ما رستگار